

วิกฤติมนุษยศาสตร์: วิกฤติซ้ำซาก

ตลอดช่วงเวลา 20 กว่าปีที่ผมเข้ามาเป็นอาจารย์สังกัดคณะศิลปศาสตร์ ผมได้มีโอกาสเข้าร่วมการประชุมระดมสมองและการสัมมนาวิชาการระดับชาติ ต่างกรรมต่างวาระหลายครั้งหลายครา หนึ่งในหัวข้อการประชุมที่ได้รับ การหยิบยกมาเป็นประเด็นศึกษา คั่นคว้า วิจัย บ่อยที่สุดก็คือ “วิกฤติ มนุษยศาสตร์” เมื่อครั้งที่คณะศิลปศาสตร์ฉลองครบรอบ 30 ปีการก่อตั้ง คณะฯ ในปี 2535 หัวข้อการประชุมระดับชาติครั้งนั้นก็คือ “วิกฤติมนุษย- ศาสตร์” และล่าสุดเมื่อปี 2553 ในงานสัมมนาเครือข่ายวิชาการ-วิจัยสาย มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 4 ซึ่งมีคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์เป็นเจ้าภาพ หัวข้อใหญ่ของการประชุมก็คือเรื่อง “มนุษย- ศาสตร์และสังคมศาสตร์: ก้าวหน้าหรือถอยหลัง สร้างสรรค์หรือล้มเหลว” อีกทั้งต้องยอมรับว่า การประชุมหรือสัมมนาแต่ละครั้งด้วยหัวข้อทำนองนี้ ยังปรากฏว่ารายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับเชิญให้มาเป็นองค์ปาฐกหรือผู้ร่วม เสวนา มักมีแนวโน้มจะซ้ำหน้าซ้ำชื่ออยู่ไม่ก็คน ตลอดจนข้อสรุปเกี่ยวกับ ปัญหาและทางออกก็จะใกล้เคียงไม่ต่างกันมากนัก แม้ว่าช่วงเวลาของการ ประชุมจะห่างกันเป็นสิบ ๆ ปีก็ตามที

หาก “มนุษยศาสตร์” เป็นหมู่บ้านในสังกัดของกระทรวงมหาดไทย ปานนี้ก็คงจะได้รับการจัดประเภทให้เป็น “หมู่บ้านวิกฤติซ้ำซาก” เหมือนกับที่หมู่บ้านประสพภัยแล้งทุกปีได้รับการจัดให้เป็น “หมู่บ้านแล้งซ้ำซาก” คำว่า “ซ้ำซาก” อาจฟังดูขัดหูอยู่มาก แต่เชื่อได้แน่ชัดว่าเป็นสิ่งที่ผู้รับผิดชอบด้านการศึกษาไทยจำนวนไม่น้อยคิดและรู้สึกทุกครั้งที่มีการนำเสนอผลการประชุมว่าด้วยวิกฤติมนุษยศาสตร์ เพราะไม่ว่าจะเสนอขึ้นไปกี่ครั้งก็ปี ทุกอย่างก็เหมือนเดิมหรือเลวร้ายกว่าเดิม อย่างไรก็ตาม ผมอยากเสนอว่า วิกฤติมนุษยศาสตร์นั้นเป็นทั้งปัญหาและคำตอบของมนุษยศาสตร์ในเวลาเดียวกัน

ที่ว่าวิกฤติมนุษยศาสตร์เป็นปัญหาของมนุษยศาสตร์ก็เพราะว่าสำนักดังกล่าวมักเกิดขึ้นเฉพาะในหมู่นักมนุษยศาสตร์ด้วยกันเอง ขณะที่คนนอกวงการมนุษยศาสตร์และสังคมไทยโดยรวมกลับไม่ร่วมสำนักหรือกระทั่งสำเหนียกด้วยซ้ำว่ามนุษยศาสตร์กำลังประสบกับวิกฤติ ดังจะพบว่าในช่วงเวลาสิบกว่าปีที่สังคมไทยเผชิญกับวิกฤติหลาย ๆ ด้าน และศาสตร์หลาย ๆ ด้านถูกตั้งคำถามถึงสถานะและคุณภาพการต่อสังคม ปรากฏว่ามนุษยศาสตร์กลับไม่เคยถูกตั้งคำถามแต่อย่างใดทั้งสิ้น เป็นต้นว่า เมื่อครั้งที่ประเทศไทยเผชิญหน้ากับวิกฤติต้มยำกุ้งในช่วงทศวรรษ 2540 หลายคนออกมาพูดถึงความล้มเหลวของเศรษฐศาสตร์ ทำไมศาสตราจารย์ด้านเศรษฐศาสตร์ไทยตั้งมากมายจึงไม่สามารถคาดการณ์หรือเตือนสติสังคมถึงหายนะภัยที่กำลังจะเกิดขึ้นในขณะนั้นได้ ทำไมนักเศรษฐศาสตร์ที่เดินชนกันอยู่ในธนาคารแห่งประเทศไทยและในสถาบันการเงินมากมายจึงไม่มีปัญญาพอจะรับมือกับหายนะภัยทางเศรษฐกิจที่ฟักตัวอยู่หลายปี หรือเมื่อครั้งที่เกิดการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 และมีนักวิชาการรัฐศาสตร์หลายคนออกมาสนับสนุนหรือกระทั่งร่วมสังฆกรรมกับกลุ่มผู้ใช้กำลังทหารยึดอำนาจรัฐ นักวิชาการจำนวนหนึ่งเริ่มพูดถึงความล้มเหลว

และวิกฤติของของการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ ที่ไม่สามารถมีบทบาทสร้าง ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการประชาธิปไตยให้แก่สังคม หรือเมื่อขบวนการ เสื่อเหลืองออกมาเรียกร้องรัฐบาลมาตรา 7 โดยได้รับการสนับสนุนอย่าง ออกนอกหน้าจากศาสตราจารย์ด้านนิติศาสตร์บางคน ก็ปรากฏว่ามีคน จำนวนไม่น้อยเริ่มเปิดประเด็นเรื่องวิกฤติและความล้มเหลวของการศึกษา ด้านนิติศาสตร์ที่ไม่อาจทำหน้าที่เป็นมโนสำนึกเกี่ยวกับหลักความยุติธรรม โดยเสมอหน้าให้กับสังคมไทยได้

ท่ามกลางวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นระลอกในสังคมไทย เราพบว่าไม่มีสักครั้งเดียวที่สังคมจะรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิกฤติและ ความล้มเหลวด้านมนุษยศาสตร์ แม้แต่กรณีชายแดนไทย-เขมร ที่มี คนส่วนหนึ่งนำมาปลูกปั้นสร้างกระแสลัทธิชาตินิยมอยู่ในขณะนี้ เราก็แทบจะ ไม่ได้ยินเสียงตัดพ้อจากสังคมว่านี่คือความล้มเหลวของการศึกษาประวัติ- ศาสตร์แต่อย่างใดทั้งสิ้น และหากเราเชื่อว่า “วรรณคดีทำให้เราหลั่งน้ำตา ในความผิดบาปที่เรามิได้ก่อ และเศร้าสลดในโศกนาฏกรรมที่มีไช้ของ เราเอง”¹ แต่ใจนเมื่อคนไทยลุกขึ้นเข่นฆ่าเพราะมีความเห็นต่างกัน สังคม ไทยไม่เคยชี้แจงมายังนักวรรณคดี และบอกว่าเป็นความล้มเหลวของ วรรณคดีศึกษา เสมือนหนึ่งว่าสังคมไม่เคยคาดหวังว่ามนุษยศาสตร์จะมี บทบาทหน้าที่อันใดให้กับสังคมเฉกเช่นที่สังคมคาดหวังกับเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ หรือนิติศาสตร์ พุ่ดอีกนัยหนึ่ง มนุษยศาสตร์อยู่ในภาวะวิกฤติ ก็เพราะว่าสังคมไทยไม่เคยคิดถึงวิกฤติของมนุษยศาสตร์ และไม่ว่านัก มนุษยศาสตร์จะสัมมนาเรื่องวิกฤติมนุษยศาสตร์ไปอีกกี่สิบปีก็จะไม่เกิด ผลใดๆ ทั้งสิ้นหากไม่มีการหวนกลับมาทบทวนถึงทัศนคติของรัฐและสังคม ที่มีต่อมนุษยศาสตร์

---

¹ ข้อความในที่นี้ผมดัดแปลงมาจากวาทีอันโด่งดังของออสการ์ ไวลด์ ที่ว่า “After playing Chopin, I feel as if I had been weeping over sins that I had never committed, and mourning over tragedies that were not my own.”

แต่ในขณะที่เดียวกัน สำเนียงว่าด้วยวิกฤติมนุษยศาสตร์ก็อาจจะถือได้ว่าเป็นคำตอบด้วยในเวลาเดียวกัน กล่าวคือทราบใดที่นักมนุษยศาสตร์ยังตระหนักถึงวิกฤติของมนุษยศาสตร์ ตราบนั้นมนุษยศาสตร์ยังไม่เข้าขั้นวิกฤติ ทั้งนี้เพราะความตื่นตัวและตระหนักรู้ในสภาวะวิกฤติ แท้จริงแล้วเป็นสาระสำคัญของความเป็นมนุษยศาสตร์ มนุษยศาสตร์มิใช่ศาสตร์ที่มุ่งแสวงหาความจริงหรือข้อเท็จอันสมบูรณ์สูงสุดแจ่มแจ้งเช่นวิทยาศาสตร์ แต่คือการมุ่งขยายพรมแดนความรู้ไปในทุกทิศทุกทาง ใคร่ครวญความเป็นไปได้ของสิ่งที่คุณจะไม่น่าจะเป็นจริงหรือเป็นไปได้ วิพากษ์และตรวจสอบ และตั้งคำถามกับคำตอบที่เคยมีมาและมีอยู่ สงสัยในข้อสรุปที่ปราศจากข้อสงสัย สปีริตเยียงนี้ของมนุษยศาสตร์ย่อมทำให้นักมนุษยศาสตร์อดไม่ได้ที่จะมีอาจพึงพอใจในสภาวะที่เป็นอยู่หรือสถานะที่เป็นไปอยู่ตลอดเวลา นักมนุษยศาสตร์ที่ดีจึงย่อมต้องตระหนักและสำนึกในภาวะวิกฤติอยู่ทุกขณะจิต มีอาจจะหยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่จำต้องคิดทบทวนและตั้งคำถามเพื่อแสวงหาชุดคำอธิบายใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา ในทัศนะของนักมนุษยศาสตร์ ไม่มีอะไรเป็น “ที่สุด” จะมีก็แต่ “กว่า”

การตั้งคำถามถึงวิกฤติมนุษยศาสตร์ครั้งแล้วครั้งเล่าจึงไม่จำเป็นต้องเป็นเครื่องบ่งชี้ “สภาวะวิกฤติซ้ำซาก” เสมอไป แต่คือภาพสะท้อนสภาวะตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา เพราะหากนักมนุษยศาสตร์หยุดพุดถึงวิกฤติมนุษยศาสตร์เมื่อใด เมื่อนั้นก็คือจุดเริ่มต้นของวิกฤติอันแท้จริงของมนุษยศาสตร์

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์